

Rácz Margit

NÉMETORSZÁG GAZDASÁGI TELJESÍTMÉNYÉRŐL ÉS A PÉNZÜGYI STABILITÁS ÉRDEKÉBEN TETT INTÉZKEDÉSEIRŐL

1. Bevezető megjegyzések

A 2000-es évek kezdete óta úgy tűnik, hogy megtört a szufficitese költségvetésre törekvő, a 90-es évek második felében kialakulni látszó trend. A világgazdaság motorjaként, a többlettel záró költségvetés elsősorban az USA-ra volt jellemző. De évről évre egyre több EU-tagország is büszkélkedhetett a többlettel záró költségvetéssel.

1.1. Az eurózóna pénzügyi teljesítményeit felvázoló stabilitási és növekedési paktumban eredetileg ugyancsak célul tűzték, hogy 2002-re csak nullszaldós vagy szufficitese költségvetés legyen a 12 tagország mindegyikében. Kiderült, hogy a céldátum rosszult volt időzítve. Azóta kétszer módosították, először 2004-re, azután 2006-ra. Úgy tűnik, hogy 2006-ra a világ fejlett országainak túlnyomó többsége sokkal inkább deficites költségvetést fog „produkálni”, mint szufficitest. A pénzügyi egyensúly elérésének kilátásai tehát – nyugodtan megállapítható – a 2000-es évek eddig eltelt időszakában kifejezetten romlottak. Az eurózónán belül ez a probléma legélesebben a német gazdaság teljesítményében mutatkozott meg. Nem azért, mert itt volt a legmagasabb a hiány, hanem azért, mert itt ragaszkodtak politikailag is a legkövetkezetesebben a GDP három százalékat meg nem haladó éves hiányhoz.

1.2. Az, hogy Németországban tartósan nem sikerül ezt a deficitszintet elérni, azzal is összefügg, hogy a reálgazdasági teljesítmény fokozatosan romlik. Az első számú kérdés tehát az, hogy vajon miért olyan gyenge a növekedési teljesítménye a gazdaságnak, és az elkövetkezendő néhány évre indokolt-e jobb teljesítménnyel számolni.

1.3. A német gazdaságnak nemcsak Németország számára kimagasló fontosságú a teljesítménye. Az ország nagysága és a közösség eddigi fejlődésében betöltött szerepe alapján az egész Európai Unió teljesítményére kihat, ha a német gazdaság „krónikus betegséggel” fog küzdeni. Ezért meg kell vizsgálni a német gazdaság helyzetét és az ebből adódó rövid és középtávú lehetőségeket. Érdemes utalni arra, hogy az EU 2007–2013-a közös költségvetésének sarokszámai azért is formálódnak meg olyan nehezen, mert a német gazdaság elhúzódó válságban van. Így a legnagyobb nettó befizető finanszírozási hajlandósága és képessége jelentős hatást gyakorol a másik 24 tagország fizetési hajlandóságára, és a nettó haszonélvezők reális forrásleghívási lehetőségeire is. Ez pedig végül is az egész unió középtávú fejlődésére kihat.

1.4. A német gazdaság mintaadó szerepében is komoly befolyást gyakorol az Európai Unió fejlődési alternatíváira. Az egységes belső piac további kiteljesítése áthághatatlan akadályba ütközhet, ha a 2005-ben tapasztalt német magatartás nem változik. Itt többek között a szolgáltatásliberalizálással kapcsolatos negatív hozzáállásról, illetve a német piacon dolgozó egyes magyar cégek azon élményéről van szó, amit keresetlen egyszerűséggel az ellenük irányuló hajtóvadászatnak neveztek. Sajnos úgy tűnik, hogy egyes politikusok a német gazdasági bajok egy részét a kibővülés számlájára írják. Pedig az ötmilliót meghaladó munkanélküli nem a 2004 tavaszán megtörtént ún. megakibővülés eredménye. Ha Németország nem tud az elkövetkezendő két-három éven belül látványos eredményeket elérni a gazdaság teljesítőképességének fokozásában, az az egész európai integráció további mélyülésének korlátjává válhat.

2. A német gazdaság növekedési teljesítménye és a teljesítményt meghatározó okok

2.1. A német gazdasági növekedés már a 90-es évek folyamán is a közösségi átlag alatt volt több alkalommal, felhívva a figyelmet arra, hogy a gazdaságban, illetve a gazdaság szabályozásában olyan problémák vannak, amelyek az egyre globalizáltabb világgazdaságban növekedéskorlátozó hatásúak. Nem utolsósorban a GMU-ra való felkészülés okán, olyan típusú változásokat nem kezdeményezett a kormány, ami a telephelyi költségek csökkentésével akár csak rövid távon, de költségvetési bevételtől fosztotta volna meg. Így az adók nem csökkentek, bár ezt választások előtt mindig megígérték, hanem inkább nőttek. Időnként a direkt, időnként az indirekt adók növekedtek. De ez utóbbival nem igazán lehetett élni, hiszen a fogyasztói árak emelkedését kordában kellett tartani.

2.2. Mindezek következményeként a 2000-es évek elejére, a megváltozott világgazdasági feltételek mellett, a német gazdaságból szinte eltűntek a növekedési esélyek. Hosszabb ideje már, hogy az EU-15-ön belül vagy a legrosszabb, vagy a második legrosszabb növekedési teljesítménye van a német gazdaságnak. (Az utolsó helyen az olasz növekedési teljesítménnyel váltogatják egymást.)

2.3. Nem véletlen, hogy a tartós növekedési gondok a munkanélküliség növekedésében és a fiskális teljesítmény romlásában is megmutatkoztak. Így egyszerre kellett volna elérni az egyensúlyi állapot felé közeledő költségvetési helyzetet, a két százalékot tartósan meghaladó GDP-növekedést, és az immár ötmillió fölé emelkedett munkanélküliek számának folyamatos és lehetőség szerint dinamikus csökkenését. A pozitív gazdasági teljesítményhez a globalizációs kihívások tükrében természetesen a cégek számára előnyös adóreform végrehajtása mindennek az alfája és omegája. Sajnos ahhoz, hogy egy tízéves adóreform-csomagot töretlen kitartással a gyakorlatban végre lehessen hajtani, arra van szükség, hogy időközben (lehetőleg a reform kezdetén) a GDP növekedése tartósan dinamikusabbá váljék. Ha ez nem történik meg, akkor az adóreformot sem lehet igazán következetesen végrehajtani. Ennek a következménye pedig csak tragikus lehet, mert a befektetők maradék bizalma is elvész.

2.4. 1995 óta minden évben alacsonyabb a német GDP növekedési üteme az EU-15 átlagánál. Az EU-15 átlaga pedig két alkalommal (1995, 2001) volt magasabb az USA gazdasági növekedésénél. Azaz másképp megfogalmazva, 1995 és 2006 (Deutsche

Bank prognózis) között tíz alkalommal volt magasabb az USA GDP-jének növekedése az EU-15 átlagánál. Ha Németországot Franciaországgal hasonlítjuk össze a GDP növekedési üteme szempontjából, akkor a 12 év alatt egyetlen egy alkalommal, 1996-ban volt magasabb a német növekedési ütem a franciánál.

2.5. Mindebből az a következtetés vonható le, hogy Németország 12 év alatt mind Franciaországtól, mind az EU-átlagtól tetemesen elmaradt, illetve elmarad. Ez pedig fokozódó, relatív szegényedést von maga után az EU legnépesebb tagországában. Így egy olyan következtetés is megkockáztatható, hogy ez az az évtized, amikor, a II. világháború után először, Németország saját integrációs környezetében elkezdett gazdaságilag gyengülni, és ezzel párhuzamosan a „béke és a társadalmi szolidaritás világából” a nyugtalanság és a társadalmi különbségek kiéleződésének világává válni. Az, hogy a legnagyobb német tartományban, Északrajna-Vesztfáliában több évtizedes SPD-kormányzás után konzervatív győzelem született a 2005. májusi tartományi választáson, arra utal, hogy a szociáldemokrata kormányzásban balról és jobbról egyaránt csalódtak a választók. Ez pedig azt jelenti, hogy a globalizáció és a demográfiai problémák által kényszerré vált reformok társadalmi támogatottsága még nem alakult ki, és akár bizonyos fajta politikai bizonytalanság jöhet létre az előrehozott választások miatt.

2.6. Érdekes néhány gondolatot idézni arról, hogy Németországban hogyan látják az alacsony növekedési teljesítmény okát. Ennek különös aktualitást ad az, hogy bár 2003-ban úgy tűnt, véget ér a recesszió, 2005-ben ismét a világgazdaság növekedésének lassulására lehet számítani. Ez pedig annak a német gazdaságnak a növekedési esélyeit, ahol az export a növekedés fő hordozója, tovább fogja rontani. Mindezt Németországban sokan a belső kereslet alacsony szintjét teszik felelőssé.

2.7. Összehasonlítva a francia és a német GDP összetételét, jól látszik, hogy a belföldi kereslet szerepe a két országban egészen más. Míg Németországban ez a kereslet folyamatosan alacsony volt, sőt csökkent, addig Franciaországban meghaladta a GDP növekedését, de a két mutató iránya nagyon hasonló. Németországban a növekedést a külgazdasági teljesítmény határozta meg. Ez az együttmozgás nem annyira látványos, mint a francia növekedés esetében a belső kereslet hatása, de az mindenesetre megállapítható, hogy az alacsony növekedési ütemért és a növekedés 2005-ös visszaeséséért az alacsony belső fogyasztás a felelős, és ezt az export nem tudja ellensúlyozni.

2.8. Ha ez az összefüggés igaz, akkor az a kérdés, vajon miért alacsony Németországban a belső kereslet. Ezért több minden felelős. Egyfelől a lakossági fogyasztás már hosszabb ideje visszafogott, mert a munkanélküliségi ráta magas. A problémát csak fokozza, hogy az erős államháztartási reformkényszer és a bizonytalan reformlépések miatt a lakosság jelentős része elvesztette bizalmát a gazdaságpolitikában, s korlátozta fogyasztását, hiszen bizonytalanabbá vált a jövő. Ez egyébként azt a feltételezést is erősíti, hogy Németország 2006-ban is meg fogja sérteni a háromszázalékos deficithatárt.

2.9. A Deutsche Bank saját elemzése alapján a jelenlegi gazdasági krízis okait a régmúlt hibáiban véli felfedezni. A jelen helyzetre vonatkozóan a Deutsche Bank elemzői leszögezik, hogy erős hullámzásokkal ismét sikerült olyan helyzetbe kerülni, amikor évről

évre jelentősen csökkennek a beruházási volumenek. A GDP százalékában mért adatok arra is mutatnak, hogy a GDP növekedésétől eltérő a beruházások növekedése: 32 év átlagát véve nyolcszázalékos a gépi beruházások átlagos növekedése, de e mögött az átlag mögött nagyon jelentős ingadozás van. Azt, hogy a 90-es évek informatikai forradalmában a német gazdaság lemaradt, az elég köztudott. De érdemes arra is utalni, hogy ez a fajta technikai elmaradás már jóval korábban elkezdődött.

2.10. Az utolsó tíz év adatai arra utalnak, hogy az összes beruházásban is gyorsuló csökkenés tapasztalható, de az igazán „elrettentő” tény az az, hogy igen alacsony, és 2001 után ismét csökkenő, a gépi beruházások éves volumene. Ezek az adatok kifejezetten felhívják a figyelmet arra, hogy önmagában az exportteljesítmény nem jelenti a modernitás fokának emelkedését. Nyilvánvaló, hogy ezt a fajta problémát a belső kereslet növelése egyedül nem oldja meg. Tehát a következő kérdés az az, hogy vajon hogyan lehet a modernizációs befektetések számára a német telephelyet vonzóbbá tenni?! A kérdés mögött meghúzódik egy akut probléma. Nevezetesen az, hogy ezt a kérdést valamikor a 90-es évek közepén kellett volna feltenni, és hatékony gazdaságpolitikai választ adni rá.

3. A német gazdaság pénzügyi teljesítményéről

Németország az Európai Bizottságnak benyújtott stabilitási programját legutóbb 2004 decemberében aktualizálta. Ekkor még arra számított, hogy 2005-ben a gazdasági teljesítmény sokkal jobb lesz, mint az előző években. Érdemes ebből néhány megállapítást idézni. „A gazdasági stagnálás három nehéz éve után a német gazdaság fellendülési időszak előtt áll. 2005-ben 1,5-2,0 százalékos növekedéssel lehet számolni. (A GDP növekedésének csúcserőssége 1,7 százalék lehet.)” Ezzel szemben 2005 májusának végén a prognóziskészítő intézetek 0,8 százalékos GDP-növekedéssel számoltak. Ez nem ritka dolog Németország esetében, hiszen már több éve, hogy mindig jobb növekedési kilátásokat vázolnak fel, amiben azután, mindig csalódniuk kell. Ez a jóval lassabb növekedési ütem nyilvánvalóan igen negatív hatással lesz a folyó költségvetési hiányra.

3.1. Azt, hogy a hiány leépítését a stabilitási programban hogyan tervezték, érdemes áttekinteni, mert így lehet megismerni azt, hogy a folyó hiány az előző évről a következő évre mennyire nem tervezhető. A növekedési eljárások alulteljesítése annak ellenére következik be, hogy a deficit korlátok közt tartása érdekében meghozott reformok kezdik éreztetni pozitív hatásukat. (1. táblázat)

1. táblázat
A német stabilitási programban előirányzott folyó hiány 2003 és 2008 között
(a GDP %-ában)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
2004. decemberi prognózis	-3,8	-3 ¼	-3	-2½	-2	-1 ½
2004. januári prognózis	-4,0	-3 ¼	-2 ½	-2	-1 ½	-

Forrás: Német stabilitási program, 37. p.

3.2. 2004-ben Németországban a költségvetés folyó hiánya a GDP 3,7 százalékát tette ki. Tehát 2004 decemberében még optimistábban tekintettek a német pénzügyminisztériumban az az évi hiány várható nagyságát illetően. Azóta nem aktualizálták a stabilitási programot, de a Deutsche Bank prognózisa szerint 2006-ban 3,3 lesz a GDP-ben mért folyó hiány. Tehát a hiány alakulását, nagy valószínűséggel, a valóságosnál mindig nagyobbra tervezett GDP-növekedési ütem miatt nem tudja a német pénzügyminisztérium még rövid távon sem pontosan előre jelezni. Ez arra utal, hogy a meghozott reformok eredménye jelenleg nem mutatkozik meg a növekedés felgyorsulásában.

3.3. A stabilitási program szerint 2005-ben Németország folyó költségvetési hiánya nem fogja meghaladni a háromszázalékos referenciaértéket. A Deutsche Bank prognózisa 2004 márciusában még ugyanezt valószínűsítette. A 2005-ben készített prognózis szerint azonban már az szerepel, hogy ebben az évben 3,3 százalék lesz a GDP-ben mért folyó hiány. Tehát ebben az évben a stabilitási program és a 2004-ben 2005-re készített Deutsche Bank prognózis szerint is Németország végre megszabadulhat a 2002 óta öt sújtó „rémálomtól”, azaz attól, hogy a stabilitási és növekedési paktumért legkitartóbban küzdő országban több éven keresztül nem tudják elérni a maastrichti referenciaértéket. Sajnos azonban erre a boldogító évre még várni kell.

3.4. 2005-re, a stabilitási programhoz képest minden valószínűség szerint szerényebb GDP, nagyobb folyó költségvetési hiány és mérsékeltebb bruttó gépi beruházások arra vezetnek, hogy a program ez évi aktualizálásakor újra „messzebbre kell tolni” a költségvetés konszolidációjának azt az eredményét, amivel a költségvetési hiányra vonatkozó maastrichti referenciaértéket végre teljesítené Németország. A tavaly decemberi aktualizáláskor már magában a programban is, ha nem is az adatokban, de a szövegben, van olyan megjegyzés, ami a 2005-ös év nehézségeire utal. „A világgazdaság 2004 őszén tartós, erős fellendülést mutat. Mindenesetre tavasz óta a növekedés valamivel mérséklődött. A tempóveszteség egyrészt a magas és októberben még növekvő olajárak hatására és egyéb ipari alapanyagok megdrágulására vezethető vissza. Másrészt a növekedés eddigi erőcentrumaiban a gazdaságpolitika kevésbé expanszív. Az USA-ban a fontos fiskális és monetáris impulzusok megszűntek, és Kínában a kormány megpróbálja a túlfűtött konjunktúrát lehűteni... Az Európai Unióban ebben az évben jelentős konjunkturális fellendülés tapasztalható.”

3.5. Abban a program írói nagyot tévedtek, hogy 2004-ben az EU-ban igazán jelentős konjunkturális fellendülés alakult volna ki. Az USA-hoz képest ezek a növekedési adatok jelentős elmaradást mutatnak. Hiszen az EU-15 átlagos növekedése 2004-ben 2,2 százalék, az USA-ban pedig ugyanez 4,4 volt. Ha csak az eurózóna adatát nézzük, ott csak 1,8 százalék volt a GDP növekedése.

3.6. Németország számára az elkövetkezendő négy-öt évben rendkívüli jelentősége van annak, hogy viszonylag dinamikus és fenntartható növekedés induljon meg. A pénzügyi egyensúly szempontjából erre azért is külön figyelmet kell fordítani, mert az államadóságra vonatkozó maastrichti konvergenciakritériumot sem tudja Németország teljesíteni.

Tehát a romló folyó költségvetési egyenleg miatt a felhalmozott államadósság meghaladta a GDP 60 százalékát, azaz a még elfogadható maximumot.

3.7. Ismételten érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a deficitleépítési program legérzékenyebb kérdése, hogy az ehhez szükséges GDP-növekedés elérhető-e, vagy sem. Az előbbieken már említett beruházási adatok arra utalnak, hogy a német gazdaság 2005-ben egyáltalán nincs még abban a helyzetben, hogy olyan optimista scenáriókat lehessen figyelembe venni, ahol a GDP növekedése az elkövetkező két-három évben tartósan felgyorsul. Ezért a következő táblázatot azzal a kétellyel érdemes áttekinteni, hogy vajon Németország 2008-ig valójában mikor is fogja elérni a háromszázalékos deficithatár olyan teljesítését, ami a további deficitleépítést valószínűsítheti. (2. táblázat)

2. táblázat
A deficit és a GDP növekedésének összefüggéséről
a stabilitási programban
(a GDP %-ában)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
2004. decemberi prognózis	-3,8	-3 ¾	-3	-2 ½	-2	-1 ½
2004. decemberi prognózis						
* A GDP 2005 és 2008 közötti növekedése 1/2 százalékponttal alacsonyabb	-4	-3 ¾	-3	-3	-2 ½	-2 ½
* A GDP 2005 és 2008 közötti növekedése 1/2 százalékponttal magasabb	-4	-3 ¾	-2 ½	-2	-1	-½

Forrás: Német stabilitási program, 51. p.

3.8. A folyó költségvetési hiány a 2003 és 2008 közötti hét évben úgy fejlődne a stabilitási program szerint, hogy 2005-re még a pesszimistább növekedési prognózis szerint is biztosan el kellene érnie a háromszázalékos referenciaértéket. 2005 tavaszán olyan prognózisok láttak napvilágot Németországban, amelyek a lassuló GDP-növekedés miatt három százalék fölötti éves költségvetési hiányt valószínűsítenek. Ez a tény is felhívja a figyelmet arra, hogy ezek a stabilitási programok időnként sokkal inkább a vágyakat fejezik ki, mint a realitásokat. A legnagyobb probléma ezzel kapcsolatban az, hogy ennek a stabilitási programnak a legutóbbi frissítése tavaly decemberben történt. Tehát fél évre sem lehet jól előrelátni.

3.9. Ilyen körülmények között stabilitási programokat készíteni, azzal a céllal, hogy az ECOFIN-tanácsban elvállalt feladat teljesítését igazolja Németország, nemigen lehet. Komolytalanok a stabilitási programok, ha az adott országban a következő fél évet sem lehet megbízhatóan előre látni. A kérdés ezzel kapcsolatban az, vajon mi lehet ennek az oka. A világgazdaság bizonytalanságai nagy valószínűséggel hozzájárulnak az előrelátás lehetetlenségéhez. De nagyon valószínű az is, hogy a Németországban 2004-ben megkezdett és 2005-ben folytatott reformok rövid távon valahogy nem akarják meghoz-

ni a várt növekedési eredményt. Azaz, hiába kezdődött meg a munkaerő-piaci és államháztartási reform, rövid távú hatásuként 2005-ben nem nőtt meg a befektetési kedv, így nem megalapozott 2006-ra sem a beruházásalapú, tehát modernizációs és így fenntartható középtávú növekedés lehetősége.

4. Reformok, reformtervek

2004-ben a német kormány közzétett egy átfogó reformtervet, az „Agenda 2010” névre „keresztelt” programot. Érdemes az ebből megvalósult eredményeket röviden áttekinteni ahhoz, hogy megítélhető legyen, vajon hol is lehet majd az a pont, ami a beruházási kedvet megnöveli.

4.1. A munkaerő-piaci reform azt a zengzetes nevet kapta, hogy alapelve a „Támogatni és követelni”. Ez azt jelenti, hogy a szociális védelmet össze kell kötni a munkahelyet keresők saját kezdeményezéseinek élénkülésével. Hét olyan intézkedés történt, amivel azt is szeretnék elérni, hogy a munkaerőpiac segítse elő a szolgáltatási szektor fejlődését. Tehát a munkaerőpiac reformja kifejezetten a modern szolgáltatási ágazatok fejlesztését is célozza. Ez a hét intézkedés röviden a következőket célozza:

- * A fiatalok és a teljes foglalkoztatást keresők számára gyorsabban és jobb minőségben kell biztosítani a hozzáférést a lehetőségekhez.
- * A munkaerő-politikai intézményeket tovább kell fejleszteni.
- * Az egzisztenciatermelés nagyobb támogatása.
- * A munkanélküliségi támogatást és a szociális támogatást 2005. január 1-én összevonták, ezzel mintegy anyagilag kényszerítve a munkanélkülit, hogy igyekezzen munkát találni.
- * Az idősebb munkavállalók számára a munkanélküliségi segély igényjogosultságának korlátozása.
- * A munkaügyi szövetségi ügynökséget át kell alakítani modern munkaerő-piaci szolgáltatóvá.
- * A munkaerőpiacot rugalmasabbá kell tenni, a *mini-job* szabályozás kiszélesítésével, és azzal, hogy az elbocsátásvédelmet foglalkoztatásorientáltan kell megreformálni.

Ezek a strukturális munkaerő-piaci reformok a stabilitási program szerint is középtávon fogják a növekedés és a foglalkoztatás javulását szolgálni.

4.2. Az államháztartási reform is megkezdődött. Érdemes röviden áttekinteni, hogy az államilag garantált beteg-, nyugdíj- és ápolásbiztosítás szabályaiban milyen változtatás történt.

4.2.1. A betegbiztosítás új szabályai már 2004 januárjában életbe léptek. Ezzel a szabályozással kifejezetten azt célozták, hogy egyfelől erősödjön a verseny az egészségügyi intézmények között, másfelől a biztosítottak felelőssége nőjön meg, harmadrészt pedig a finanszírozásban új elvek alakuljanak ki. Ez esetben az volt a cél, hogy az egységnyi bérköltések csökkenjenek, és ezzel magasabb foglalkoztatási szint váljon lehetővé.

4.2.2. A törvények változása 2007-re azt eredményezi, hogy a költségcsökkenés, ami 2004-ben 10 mrd euró volt, az 14-15 mrd euróra nőjön. 2004 első felében a betegbiztosítási pénztárak az egységnyi bérköltségek csökkenésén keresztül 2,5 mrd eurós többletkezlethez jutottak.

4.2.3. Ahhoz, hogy az egységnyi bérköltségek csökkenjenek, szükség volt arra, hogy a biztosítottak és a munkaadók hozzájárulását 2005. július 1-től 0,9 százalékponttal csökkentsék, és egyidejűleg, a biztosítottak 0,9 százalékpontnyi pótlólagos hozzájárulást fizesse a fogorvosi hozzájárulás és a táppénz biztosítása céljából.

4.2.4. Az ápolásbiztosításnál az ápolási kassza résztvevői attól függően fizetnek többet vagy kevesebbet, hogy 23. életévüket betöltve van-e gyerekük, vagy nincs. A gyermektelenek 0,25 százalékponttal többet kell hogy fizesse.

4.2.5. A nyugdíjbiztosítás átalakítását 2004-ben megkezdték, kifejezetten abból a célból, hogy az egyre kedvezőtlenebbé váló korstruktúra kihívásait csökkentsék. Mindenesetre magában a stabilitási programban is leszögezik, hogy ez legalább középtávú feladat. Az időszak végére el kellene érni, hogy a magánnyugdíj-biztosítók rendszere kiszélesedjen. Ezt tekintik egyébként a program készítői a hosszú távú cselekvőképesség legnagyobb kihívásának.

4.2.6. 1960-hoz képest 2000-re a GDP mintegy tizennégyszeresére nőtt, a nyugdíjbiztosítás keretében kifizetett összegek pedig huszonötszörösükre. Ezek az arányok arra utalnak, hogy az államilag garantált nyugdíjrendszer fenntartása már hosszabb ideje aránytalanul nagy részét viszi el a költségvetésnek. Nyilvánvaló, hogy a költségvetésen belüli átcsoportosításra is sok esetben szükség volt ahhoz, hogy a növekvő nyugdíjköltségeket elő lehessen teremteni. Mindez arra utal, hogy a folyó költségvetési hiány középtávú és egyidejűleg tartós csökkentéséhez szükséges a nyugdíjbiztosítás egész rendszerét átalakítani. Várhatóan a német gazdaságnak a nyugdíjreform lesz az elkövetkezendő négy-öt évben az egyik legkiélezettebb problémája.

* * * * *